

FIGYELŐ.

Társasági ügyek. A Magyar Irodalomtörténeti Társaság 1913 december 6-án *választmányi ülést* tartott.

Beöthy Zsolt elnöklete alatt jelen voltak: Ágner Lajos, Bajza József, Balassa József, Császár Elemér, Gragger Róbert, Gulyás Pál, Hegedüs István, Horváth János, Kürti Menyhért, Loósz István, Négyesy László, Német Károly, Pais Dezső, Papp Ferenc, Pintér Jenő, Szinnyei Ferenc, Tolnai Vilmos, Tordai Ányos, Váczy János, Vargha Damján, Versényi György, Vértesy Jenő, Weber Arthur. Jegyző: Kéki Lajos.

1. Elnök üdvözlí a megjelenteket. Titkár jelentése alapján rendes taggá választattak: Böszörményi Sándor dr., áll. főreálisk. tanár, Bpest; Csuday Jenő dr., egyet. m. tanár, Bpest (aj. Pintér Jenő); Szviezsényi Zoltán, főgimn. tanár, Nagykanizsa (aj. Kováts Antal); Toperczer Valéria, középisk. tanár, Bpest (aj. Baros Gyula); Kádár Jolán, bölcsészethallgató, Bpest (aj. a titkár). Moravcsik Gyula, bh., Bpest (aj. Zolnai Béla); Brisits Frigyes, tanár, Bpest (aj. Vargha Damján). Rendkívüli taggá választatot: Farkas Gyula, bölcsészethallgató, Bpest (aj. a titkár).

2. Az Irodalomtörténetre újabban előfizettek: Kisvárdá: Áll. főgimn. tan. könyvt.; Pancsova: Áll. főgimn. tan. könyvt.; Gyula: R. K. főgimn. ifj. önk. köre; Paks: Áll. polg. isk. tan. könyvt.

Társaságunk tagjainak és előfizetőinek összes száma tehát: 1107. Ebből tiszteleti tag: 2, alapító tag: 22, rendes tag: 696, rendkívüli tag: 50, előfizető: 337.

3. Pénztáros jelentést tesz a Társaság vagyoni állapotáról. Bevétel: 14,578-22 kor., kiadás: 14,268-82 kor., maradvány 309-40 kor. Tudomásul szolgál.

4. Pénztárvizsgálókul kiküldetnek: Tolnai Vilmos, Imre Sándor és Oberle Károly.

5. A választmány megharniadolására kiküldetnek: Négyesy László elnöklete alatt Vargha Damján, a titkár és a jegyző.

6. Elnök a jegyzőkönyv hitelesítésére Négyesy László és Kürti Menyhért vál. tagokat kéri föl s az ülést bezárja.

A választmányi ülést *felolvasó ülés* előzte meg.

A br. Eötvös József emlékének szentelt ülést Beöthy Zsolt elnök a következő kegyeletes szavakkal nyitotta meg:

„Tisztelt Társaság!

A Magyar Irodalomtörténeti Társaság mai ülését Eötvös József születése százados fordulójának szerény megünneplésére szánta. Azt hiszem, nem szükséges erre a kegyeletes ünneplésre jogunkat igazolnunk, ha arra gondolunk, hogy Eötvös a mult századnak, különösen a reform-kornak egyik legnagyobb szelleme, legnagyobb gondolkodója, kitűnő költője volt. Már pedig nekünk, irodalomtörténetíróknak és irodalomtörténeti társaságoknak, kedvünk, mesterségünk, hivatásunk a mult szellemi élete nagyjaihoz pályájok, személyiségök tekintetében mennél közelebb férkőzni, hogy annak a művelő erőnek, melyet képviselnek, tolmácsai és hirdetői legyünk.

De talán van valami szorosabb kapcsolat, valami közelebbi vonatkozás a mi Társaságunk, a magyar irodalomtörténet törekvéseit és munkáját képviselő társaság és Eötvös pályája között. Ezt a kapcsolatot a szellemi élet egységének törvénye magyarázza, annak a szellemi egységnek a törvénye, amelyet hajdan, a renaissance idejében, az *uomo universale* testesített meg s amelyről a mi életünkben a szellemi élet fejleményei tanuskodnak. Ez a törvény azt mondja, hogy nagy szellemek, akik a szellemi életnek külön köreiben kiváltak, nemcsak a magok körére, hanem egy nagy szellemi közösség valamennyi körére befolyással vannak: nagy politikusok hazájuk tudományára és irodalmára, nagy írók hazájuk politikájára és tudományára, nagy tudósok hazájuk politikájára és irodalmára.

Eötvös pályája is tanuskodik ennek a törvénynek érvényéről; tanuskodik abban az irányban, amelyre épen utalni szándékoztam. Eötvös, az államfilozóf, a politikus törekvései vezérgondolatául a jogegyenlőséget, ennek megértését és érvényesítését tűzte ki maga elé. Hogy még praktikus kérdésekben is mennyire ez a fő dolog előtte, egy gyönyörű előadásban, melyet a centralistákról tartott, épen a napokban mutatta ki Angyal Dávid tagtársunk. Eötvösnek ez a főgondolata, melynek ő a legkiválóbb képviselője s hogy ez érvényesült a magyar életnek úgyszólván egész vonalán, annak ő a legkiválóbb harcosa. Akkor, amikor evvel a gondolat-tal harcolt és győzött, nem látjuk-e a kapcsolatot: hogy ebben a küzdelemben és ebben a győzelemben, legalább a magyar szellemben, Petőfinek és Aranynek az ágyát vetette meg? De nemcsak ezeket, hanem megvetette a magyar kritikái szellem azon változását, melyet Gyulai Pál képvisel.

Ezekben keresve jogunkat Eötvös ünneplésére, hajtuk meg mi is hálaánk lobogóját emléke előtt s hallgassuk meg tisztelettel azokat az előadásokat, melyek a mai ülés tárgysorára vannak kitűzve.

A felolvasó ülés tárgyai: 1. Négyesy László: Eötvös József emlékezete. 2. Husztiné Révhegyi Rózsi: Eötvös eszthetikája.

A Toldi-monda kérdéséhez. Bartha József az Élet-irodalmi-társaságnak, Élet és irodalom című legújabb kötetében: *Újabb vélemények a Toldi-mondáról*, *«Felesleges kutatások»* címmel tizenegy lapnyi cikket közöl, melyben hét lapon át az én Toldi-tanulmányommal (*Ethnographia*, 1912.) foglalkozik. Meglepő, hogy a szerző cikkét philologiai vagy ethnographiai

folyóirat helyett egy ilyen, teljesen laikus közönségnek szánt munkában közölte, ezért talán napirendre kellene térnem felette, mindamellett az ügy érdekében jónak látom röviden foglalkozni vele.

Bármennyire is sajnálom, hogy értekezésem Barthát sem Toldi és Rainouart hasonlóságáról, sem az ezirányú kutatások jogosultságáról meggyőzni nem tudta, vele e téren vitába nem bocsátkozom. Csupán a cikkében előforduló *főbb* tévedésekre és félreértésekre fogok néhány megjegyzést tenni. Ezek a következők:

a) Bartha cikke elején ezt írja: «Egy korábbi tanulmányomban kimutattam annak tarthatatlanságát, hogy e nevezetes mondánk ősrégi mitológiai eredetű volna, vagy hogy idegenből származott volna hozzánk. Egyúttal törekedtem megállapítani azt is, hogy történelmünk és mondánk Toldija egyazon személy». Ez az önérzetes állítás nagyfokú tájékozatlanságra vagy szerénytelenségre vall, mert a Toldi-monda mitológikus keletkezésére vonatkozó feltevést tudvalevőleg korántsem Bartha, hanem ő előtte nem kevesebb, mint negyvenhét esztendővel Kemény cáfolta meg Arany Toldija c. tanulmányában; az sem felel meg a valóságnak, hogy Szilády Áron «nem kutatta azt, vajjon a történelem Toldija azonos-e a hasonló nevű magyar monda hőisével», mert éppen Szilády volt az, aki már Bartha előtt igyekezett a mondai Toldit a történeti Toldival azonosítani.

b) Én sohasem vitattam a Toldi-monda «idegen eredetét», mint Bartha gondolta, csupán azt, hogy e monda motívumainak egy bizonyos sorozata hasonlóságot mutat a Rainouart-énekekkel s ezen alapon igen óvatos, szerény, körültekintő formában, a szakembereket bírálatra és további ezirányú kutatásra ösztönözve, formuláztam azt a feltevést, hogy vajjon szóbeli úton nem kerültek-e valahonnan hozzánk s nem fűződtek-e ami Toldink köré a Rainouart-énekek némi motívumai?

c) De nemcsak engem ért félre Bartha, hanem félreérti magát Ilosvai is. Szerinte Ilosvai Toldija «minden nyersesége mellett is tiszteletet parancsoló . . . komoly, méltóságos, férfias alak». Szerintem Toldi «erős, bátor, de durva, bárdolatlan, részeges, ügyetlen, félszeg, komikus alak». Nekem tehát az a felfogásom róla, ami Keménynek, aki Toldit «groteszk vasgyúrónak», magát a mondát pedig «akrobatai próbatétek fércéletének» tartja. Szilády szerint is Toldi «bumfordi fickó» és egy «faragatlan hős és merőben elhanyagolt nevelésű bajvivő». Barthának tehát valóban furcsa gusz-tusa van, hogy lelkesedni képes egy olyan «hőserő», aki béresek közt nő fel, a vágóhídon s a királyi konyhán szolgál, egy lakatossal egy udvarhölgy sírjának kirablására szövetkezik, egy özvegyszonynak úgy kezd udvarolni, hogy «ingében vetkezik és nagy maga-mutatással ugrál» s minduntalan gyilkosságba keveredik.

d) «Még kevésbé» tartja Toldit Bartha részegesnek. Ezt is csak olyan ember állíthatja, aki nem ismeri Ilosvait, hiszen Ilosvai utolsóelőtti strofájában, azt hiszem, elég világosan megmondja, hogy:

«Vétek ez lón benne, hogy részeges vala,
Minden reménysége boritalban vala.»

e) Bartha szerint Toldi György Ilosvainál «mindig a jó testvér képében tűnik fel előttünk», azért «egyenesen ellentéte Rainouart bátyjának». Ez sem felel meg a valóságnak, mert Ilosvainál György és Miklós ninccsenek egymással jó viszonyban. Györgynek nem tetszik, hogy öccse a rúdhányásban és köhagijálásban legyőzi szolgálait s ezért gyakran «megfeddi». Egy szolgájának megölése miatt «nagy haragra» gerjed ellene. Mikor a király öccsének megkegyelmez, akkor is «feddi és erősen dorgálja» s «kényszeríti, hogy szolgálatra menjen». Miklósnak anyja, Petrovainál ánya fogja pártját. Szilády is így fogja fel a két testvér viszonyát, midőn így ír: «... az anya helyett a megszegyenült szívtelen testvérnek jólelkű neje titkon kívánja jóvá tenni férjének öccsével érzetett méltatlan bánásmódját». (Olcso Kvt. 515—516 sz. 75. l.)

f) A félreismert nagy szellemek méltatlankodásával Bartha veleni együtt Karácsonyit, Wertnert s Heinrichet is megleckézteti, hogy az ő tudományos munkásságával nem törődünk s ezért «*felesleges kutatásokat* végzünk». Bartha e tekintetben is téved, mert még mindnyájunknak élénk emlékezetében van Heinrichnek Bartha második Toldi-tanulmányáról megjelent lesújtó bírálata. (Egy Phil. K. 1899), melyben kimutatta, hogy szerzőjének sejtelve sincs a mondák és mesék eredetéről, s hogy «az összehasonlító mese-tudomány és folklóre terén teljesen tájékozatlan».

Heinrichnek ezelőtt tizenégy esztendővel teljesen igaza volt, azért ne csudálja Bartha, ha én a magam részéről felháborodását alaptalannak tartom, «tudományos munkásságát» magamra nézve irányadónak el nem ismerem és kutatásaimat az eddigi irányban tovább is folytatom.

BIRKÁS GÉZA.

II Boccaccio in Ungheria c. cikkem bírálatára (Irod. III : 74.) megjegyzem, hogy forrásaimat nem csak a bibliográfiában, hanem mindjárt az első Boccaccio-átdolgozás ismertetésénél kötelességszerűen felsoroltam. Nem állítottam sehoh, hogy önálló kutatást végeztem. Az én felfogásom szerint, az olaszoknak szánt rövidre szabott, tájékoztató cikktől a kérdés egész genezisére kiterjedő részletes kutatást nem is lehetett várni. Mindössze 107 nyomtatott sorban, erről a tételtől egyszerű, tartalmi kivonatolásnál, életrajzi adatok és közismert megállapítások rövid összefoglalásánál egyébre nem vállalkozhattam. Inkorrekttség vádjá csak akkor érhetne, ha forrásaimat elhallgattam volna. A bibliográfiának két érdemes munkával való kiegészítéséért én is köszönetet mondok a bírálónak; megjegyzem azonban, hogy Dézsi Lajos értekezése csak májusban jelent meg, én pedig már február 6-án elküldtem a cikket Firenzébe, az emlékkönyv szerkesztőjének.

CS. PAPP JÓZSEF.

Levél a szerkesztőhöz. Igen tisztelt Szerkesztő Úr! Néhány éve egy nyolcezer lakosú vidéki városkában tanítok, nemzetiségi vidéken, távol a fővárostól. Azt hiszem, eléggé elképzelhető, milyen részem van az irodalmi továbbképzésben. A lélekölő és meddő gyakorlatjavítás leköti kevés szabad

időnk, a vidéki viszonyok lassan-lassan kiszívják belőlünk az életenergiát. Nincs eszközünk, nincs időnk, nincs pénzünk a szellemi haladásra.

Továbbképzésünk érdekében szükségesnek tartanám, hogy a nyári nagy szünet folyamán kiváló irodalomtörténet-tudósaink ajakáról összefoglaló, tájékoztató előadásokat halljunk az irodalomtörténet tudományának haladásáról, az összehasonlító irodalomtörténet főbb problémáiról, a modern irodalom értékeléséről. Milyen jól esnék, ha a miniszter úr ö kegyelmesége módot adna, hogy az irodalomtörténet segédtudományaiból is hallanánk szakszerű előadásokat, melyeknek eredményeit tanári működésünkben értékesíthetnők. Részletes program kidolgozása nem tartozik reám. Én csak óhajunkat jeleztem e levélben s ha igen tisztelt Szerkesztő úr helyt ad soraimnak, nagy hálára kötelezi a magyar nyelv és irodalom vidéki tanárait! Teljes tisztelettel: MÁTRAI FERENC.

Magyar irodalomtörténeti előadások egyeteminken. A budapesti és kolozsvári egyetem tanárai az 1913—1914. tanév második felére a következő előadásokat hirdették.

A budapesti egyetemen. — Beöthy Zsolt r. t.: Arany János balladái. Heti 1 óra. — Riedl Frigyes r. t.: A magyar irodalom története a legújabb korban, 1867—1900. 4 óra. — Négyesy László r. t.: A magyar dráma története. 4 óra. — Alexander Bernát r. t.: Eötvös József. 1 óra. — Simonyi Zsigmond r. t.: Régi nyelvméleink magyarázata. 2 óra. — Melich János c. rk. t.: Magyar nyelvmélekek a XIII—XIV. századból. 2 óra. — Horváth Cyrill m. t.: Középkori egyházi irodalmunk. 2 óra. — Szinyei Ferenc m. t.: Jósika Miklós művei. 2 óra. — Császár Elemér m. t.: A szépprózai elbeszélés története. 2 óra. — Pap Károly m. t.: Kölesey Ferenc. 1 óra.

A kolozsvári egyetemen. — Dézsi Lajos r. t.: A magyar irodalom története a XVII. és XVIII. században. 5 óra. — Gyalui Farkas m. t.: A könyv története. 2 óra.

Új irodalmi társaság. Léván 1913 november 29-én tartotta megnyitó ünnepét a vidéki irodalmi élet egyik legújabb szerve: a *Reviczky-Társaság*. (Elnöke: Köveskúti Jenő.) A Társaság vándorgyűlések tartásával az egész környéket bele akarja vonni a kulturális fejlődés munkájába s Reviczky Gyula emlékére Reviczky-émlékmúzeumot akar szervezni. A megnyitó ülésen a Petőfi-Társaságot Koröda Pál képviselte, Reviczky költészetéről pedig Paulovics István tartott felolvasást.

A szerkesztőhöz beküldött könyvek jegyzéke.

Koeppel Emil: Byron. Fordította *Esty Jánosné*. Függelék: *Byron Magyarországon*. Írta *Morvay Győző*. Budapest, 1913. 405 l. A M. T. Akadémia kiadása.

A M. T. Akadémia könyvkiadó vállalata — az 1913. évi illetmény

IV. kötete gyanánt — *Koepfel Emil* strassburgi egyetemi tanár Byron életrajzának magyar fordításával lepte meg a vállalat előfizetőit. (Az I—III. kötet: Váczy János Tompa életrajza, Szekfű Gyula Rákóczi monográfiája és Vértesy Jenő könyve a magyar romantikus drámáról.) A fordítást *Morvay Győző* revidálta s ugyanő írta a kötet fölötté becses függelékét: *Byron Magyarországon*.

Irodalmunkban az 1820-as évektől kezdve egyre sűrűbben kezd feltűnni Byron neve. A legelső, ki nagyságát egész valóságában felismerte, Széchenyi István. Államférfiaink közül Kossuth Lajos és Szemere Bertalan műveiben észlelhető Byron jelentékeny hatása. Kossuth szónoki talentumának eszközüel használja Byront, aki képzeletének szárnyalására inspirálja őt. Vörösmarty Mihály, Vajda Péter, Vachott Sándor szintén Byron hatása alá kerültek. Typikus imádói: Császár Ferenc, P. Horváth Lázár és Jámbor Pál, a szalónok költői, kiknél a byroniaskodás érzelmfölsőleget, erőtültengést hoz létre. Petőfi egészséges költészete is érdekes byroni rokonságot árul el. Ezt bizonyítják politikai ideáljaik, nyughatatlan meg nem fékezhető szenvedélyök, regényes természetök, a forradalmak prophetikus előérzete, a kor megvetése és az emberek lélektani ismerete. Petőfi is, Byron is, egybehangzóan vallják: csak egy igaz emberi érzés van: a szerelem.

Arany János szereti Byront, olvassa, tanulja, a lelkébe fogadja; de hatása alá még sem kerül! Aranyban megvan a jellemrajzoló képesség, a természetrajongás, sajátos nélabú, mély bölcsélet, de hiányzik az angol költő szenvedélye, mámore, erős vágya, világfájdalma, kétségbeesése, gúnycacaja, tomboló satyrája és szerelmi költészete.

Byron hatása alól még olyan megállapodott egyéniségek sem tudtak szabadulni, mint Gyulai Pál, Szász Károly és Vajda János. Gyulai sokat foglalkozott a britt költővel, de bizonyos óvatossággal, mert elhárítani iparkodott annak hatását. Szász Károly ellenben, aki a költőt teljesen ismeri, nem zárkózik el tőle és saját költészetét ezáltal teszi változatossá. Reviczky Gyulát igaz érzések, jogos fájdalom vezették Byronhoz. Endrődi Sándor, Rudnyánszky Gyula, Palágyi Lajos egyik-másik költeményében is megtaláljuk Byron hatását, sőt még Ady Endrénél is találhatók Byron-nyomok.

Regényíróink közül Jósika Miklós, Eötvös József, Jókai Mór, Kemény Zsigmond, Fáy András műveiben a romantikus kalandosság s az idegen világ szindús festése nem egy alkalommal byroni hatás. Madách is, sztrégovai magányában, szorgalmasan forgatta az angol költő műveit; embergyűlöletök találkozott, pessimista fölfogásuk egyezik, de míg Byron engszelhetetlen marad, addig Madách kibékül a világgal, végzettel, Istennel.

Mindezekről s Byron magyarországi hatásának egyéb nyomairól igen alaposan ír a szerző. Szorgalma, körültekintése és eredményei a legnagyobb elismerést érdemlik.

M. V.

Szekfű Gyula: *A száműzött Rákóczi*. Budapest, 1913. 426 l. A M. T. Akadémia kiadása.

E mind conceptiójában, mind kivitelében nagyobb szabású történelmi mű megítélése történészeink feladata lesz. A kor diplomáciai viszonyainak igen alapos ismeretével, állandóan éber kritikai érzékkel követi végig hőstét azon a tragikus úton, mely Páristól a rodostói temetőig vezet. A maga emberi mivoltában állítja elénk a száműzött fejedelmet, kétségbeesett küzdelmeit az elveszített történelmi szerep visszaszerzésére, lelki fejlődésének az egykori emlékek kísértéseitől, vallásos magábaszállástól és a valóság kérlelhetetlen korlátaitól megszabott menetét. S ha a végzetserű történetek előadásában és mérlegelésében, melyek eredményeként az egykori nagy szabadságharcos az európai politikában elveszti szerepét s a magánélet súlytalanságába taszított ki, távol áll is mindenemű rajongó elfogultságtól: viszont rokonszenvvel s tisztelettel, sohasem sértő módon férközik közel a szerencsétlen sorsú nagy emberhez. Minket két okból érdekel közelebről. Thalyról, ki ez idő szerint egyébként is napirendjén van a tudományos érdeklődésnek, történetírói megbízhatóságát illetőleg mond súlyos, de adatokkal igazolt kritikát, amiben különben csak Pauler Gyulát és Gyulai Pált követi, kiknek korábbi ítéleteire hivatkozik is. «A költészetet át jutott a történetíráshoz s politikai törekvéseivel kapcsolatban, methodikai kételyektől teljesen mentesen — mert sohasem ment át módszeres iskolázáson — kereste a multban politikai és költői ideáljainak visszavetített képét.» (373. l.) De még inkább Mikes miatt érdekel, kinek hitelességét, megbízhatóságát lépten-nyomon igazolja. A könyv egyik (118. sz.) jegyzete P. E. grófnéről szól, s költött voltát, a viszonyok ismeretével, végkép megállapítja. Ha élő személy lett volna s családjával évtizedeken át lakott volna Konstantinápoly európai negyedében, akkor «ki van zárva, hogy a konstantinápolyi császári követek jelentéseiben nyomára ne lehetne találni, mikor a legnagyobb részletességgel szólnak a Konstantinápolyban felbukkanó legutolsó császári alattvalókról is. Belőlük megállapítható, hogy magyar egyetlenegy sem lakott az illető időközben Konstantinápolyban. Legkevésbé lakhatott ott P. E., egy Rákóczi-párti magyar grófnő, egy «rebellisné» (Mikes 92. levele) . . . Rebellis magyar grófnénak családjával együtt K.-ban tartózkodása, s évtizedeken át állandó levelezése a rodostóiakkal, a legnagyobb non sens, amit csak az akkori viszonyokban elképzelhetünk.» — A könyv Mika Sándor emlékének van ajánlva.

—LG —GY.

Aurora. *A Kisfaludy-Társaság almanachja az 1914. évre.* Szerkesztette: *Voinovich Géza.* Budapest, 1914. 240 l. Ára 4 korona.

E könyv tervét Beöthy Zsolt Előszava szerint a kegyelet és szeretet érlelték: írói és kiadói «egész bevételét» az árvízkarosultaknak áldozzák. Hogy a Kisfaludy-Társaság nem most nyújt először segítő kezét az elemi csapások sújtotta honfitársak felé, annak bizonyossága a Budapesti Árvíz-könyv öt kötete 1839—41-ből s a Szegedi Árvíz-könyv 1880-ból. Maga az új évkönyv nevével irodalmunk egyik becses emlékének föllevonítására céloz. Az Aurora címmel Kisfaludy Károly és Bajza József almanachjára

utalva, a Társaság mintegy jelzi, hogy igyekezetében méltó óhajt maradni a nagy elődök művészi és nemzeti eszményeihez. A kötet a szorosán vett naptári részen kívül számos tanulmányt és szépirodalmi költeményt (verset, színművészetet, elbeszélést, műfordítást) foglal magában, melyek — úgy látszik — előzőleg egyebütt is megjelentek. Egyik-másikkal legalább már találkoztunk a Budapesti Szemlében, az Új Időkben, a Kisfaludy-Társaság Évlapjaiban. Ez a körülmény bizonyára nem emeli az almanach érdekességét. A kötetben található cikkek közül irodalomtörténeti szempontból figyelemreméltó: 1. Huszti Józsefé, aki Eötvös József könyveinek rendezése közben, lapszélekről a nagy író néhány eddig ismeretlen gondolatára bukkant s azokat közli. 2. Alexander Bernáté, aki Eötvös gondolatairól értekezik, miközben megállapítja, hogy Eötvös gondolkodása rendkívül erős, de ez az erő nem merül ki szellemességben, hanem mindig egy célpontra irányul: a megértésre. Legtöbb aforizmája vagy kezdete, vagy sürített kivonata egy tanulságos eszmesornak. Főleg a történeti fejlődés és az állam problémája érdekelték. Gondolkodása a legnemesebb értelemben utilitaristikus volt. 3. Angyal Dávid Szalay László ifjúságáról értekezik. Dolgozatából megtudjuk, hogy a fiatal író első buzdítói és pártfogói az írói pályán: Horvát István, Szemere Pál, Ponori Thewrewk József és Virág Benedek voltak. Szalay először versekkel próbálkozott. Feltűnő ezekben a melancholia végletes hangja. Később Alphonse Levelei címen novellát írt, melyben olvasmányai tükröződnek. Majd bírálatait s elhunyt írók műveit adja ki. Jellemző a későbbi híres történetíróra, hogy érzéseinek költői hevét átvitte magánéletébe és nyilvános pályája küzdelmeibe is. 4. Voinovich Géza Lévay Józsefről szóló tanulmányát közli. Lévay tárgyköre a líra szokott mezeje, de természetén egyéni humor érzik. Férfias erő s mérséklet jellemző vonásai, s elégtelenség és megnyugvás a sorsban. Sokat megörögzített szerelmi hangulatából, szívet és történetét azonban tartózkodása nem tártá föl egészen. Állandó gondja a haza. Ő adott először hangot költészetünkben új nemzeti veszedelmünknek, bízó hazafisággal, a Kivándorló imája című költeményben. Hazafi érzése járja át természetfestő költeményei nagy részét is. A gyermeki szeretetnek jeles tolmácsa. Későkori költeményeiben az öregség életművésze és költője.

V. M.

Böhm Károly élete és munkássága. Három kötet. Besztercebánya, 1913. I: 415, II: 350, III: 265 l. Ára 36 korona. A Madách-Társaság kiadása.

A besztercebányai Madách-Társaság e három testes kötetben emléket állított a város szülöttének, Böhm Károlynak, a kolozsvári egyetem 1911-ben elhunyt filozófia-tanárának. Böhm működése a magyar tudomány történetében nagy jelentőségű; e kötetek pedig figyelmet érdemelnek, mert céljuk a magyar filozófia további fejlődésének elősegítése. E kiadvány «alapul kíván szolgálni Böhm filozófiájának további kiépítésére. Indítás Böhm megértésére és rendszerének továbbfejlesztésére» — amint az előszó mondja. S azokon kívül, akik Böhm barátaiaként szólalnak meg e műben, együtt találjuk itt — ha nem teljes számmal is — jóformán mindazokat,

akiktől B. gondolatvilágának tudományos értékesítését és irányának folytatását várhatjuk. Ma tehát az tűnik ki innen: mi volt B. hatása életében. Idők múltán annak megállapítására szolgál majd alapel: mi fejlődött az itt feltárt területen. Ebben van e gyűjteménynek a tudományos irodalom története szempontjából is jelentősége. Részletes ismertetése és bírálata e folyóirat körén túl esik, tartalmát azonban jelezzük. Az I. kötetben *Kajlós (Keller) Imre*, a mű szerkesztője, B. életrajzát adja, *Králik L. és Bokor József* visszaemlékezéseket közölnek, *Kónya Sándor* B.-öt, mint egyetemi tanárt, *Schneller István* B. személyiségét, egy cikk a nagyvilággal való viszonyát jellemzi. A II. kötet cikkei: *Kónya S.*, B. elszört eszméi rendszere felépítéséig: *Tankó Béla*, Böhm és Kant; *Bartók György*, a logikai érték tana. Bevezetésül B. filozófiájába; *Endreff János és Gáncs Aladár*, B. dialektikájának eszmenete; *Varga Béla*, B. lélektana; *Ravasz László*, B. érték elmélete, különös tekintettel esztétikai alapelveire. A III. kötetben van: *Makkai Sándor*, Vallásos világkép és életfolytatás. B. filozófiájának indításai egy vallásfilozófiai rendszer kiépítésére; *Ágai László*, a matematika ismeretelméleti alapjai, vonatkozással B. rendszerére; *Tankó B.*, B. filozófiájának pedagógiai jelentősége. Adalék a neveléstudomány értékelméleti alapozásához; *Makkai Ernő*, A történelem alapelve, B. bölcselate alapján felépíthető történeletfilozófia alapelve; *Apáthy István*, B. és a természettudományok; *Csúri Bálint*, A nyelvtudomány ismeretelméleti vizsgálata; *Kristóf György*, B. és Madách; végül *Kajlós Imre és Thuray Zsigmond* összeállításában B. előadásainak és dolgozatainak jegyzéke. (Kristóf Gy. rövid cikkében arra hívja fel a figyelmet, hogy az ember sorsa Madáchnál, a Böhm rendszerében is egy: küzdelem a jóért és nemesért. Ez a nemes egyéure kötelező éléthivatás, még a saját egyéniségének összehomlása árán is») Mindenki részéről, aki a magyar gondolkodás fejlődése iránt érdeklődik, komoly figyelmet érdemel ez a három kötet s ami B. iskolájából ezután alakul.

IMRE SÁNDOR.

Wallis A. S. C.: Az Ember Tragédiája. Hollandból fordította: *Erdélyi Károly*. Budapest, 41 l. (Magyar Könyvtár. 719. sz.)

Ez a kis tanulmány az Ember Tragédiája holland fordítója tollából származik. Magyarra már a 90-es évek elején lefordította Erdélyi Károly. (Temesvári rk. főgimnázium 1891/92. évi értesítője.) Hogy a Magyar Könyvtár most a nagyobb közönség számára hozzáférhetővé teszi, annak nem annyira eredeti fölfogása az oka, mint inkább könnyű és eleven fejtegetései, a mű áttekinthető és népszerű elemzése. A holland szerző igen ügyesen csoportosítja Madách életének fontosabb eseményeit, ezek közé szövi a cso muuka létrejöttének szálait, mindenütt kiemeli az egyéni és nemzeti vonásokat. Érdekes, hogy sokkal eredetibbnek és Goethe, Byron hatásától függetlenebbnek állítja oda az Ember Tragédiáját, mint bármely magyar kritikusa vagy magyarázója. Akik súlyt vetnek arra, hogy az elfogulatlan külföldi kritika mennyire meg tudja becsülni egy irodalmi remekünket, bizonyára nagy örömmel fogják olvasni ezt az érdekes kis tanulmányt.

— KGY

Bod Péter emlékünnepe Magyarigenben. (A nagyenyedi ref. kollégium értesítője. Nagyenyed, 1913. 85—104. l.)

1912 szeptember 29-én ünnepelte meg a nagyenyedi ref. kollégium Bod Péter születésének kétszázadik évfordulóját. Az ünnep rendezésében főleg Bodrogi János tanár szerzett érdemeket: ő kutatta fel Bod Péter sírhelyét, végezte az exhumálás munkáját s terjedelmes emlékbeszédet mondott a magyarigeni emlékünnepen. Mindezekről bőven beszámol az ősi főiskola értesítője.

Hunfalvy Pál ünnep Késmárkon. (A késmárki ev. liceum értesítője. Késmárk, 1913. 22—45. l.)

A késmárki ev. főgimnázium 1913 június 8-án Hunfalvy-emlékünnepet tartott. Az iskolaépület falába márványból készült emléktáblát helyeztek el a következő felírással: «Nagynövű tanára, Hunfalvy Pál, 1842—1848, emlékére a késmárki liceum, 1913.» Az emlékművet — két fáklyát tartó angyal között Hunfalvy bronz mellreliefjét — országos ünnep keretében leplezték le. Az ünnepség leírását, az elhangzott beszédeket és az üdvözlő táviratok szövegeit sorra közli a főgimnáziumi értesítő.

Kiss Ernő: A régi magyar népdal. (A hajduböszörményi ref. főgimnázium értesítője. Hajduböszörmény, 1913. 29—49. l.)

Fabó Bertalannak a magyar népdal zenei fejlődéséről szóló munkája alapján adja a magyar dalfejlődés rövid vázlatát. Tanári székfoglaló értekezés.

Sallay Géza: Döbrentei Gábor élete és működése. (A máramarosszigeti kir. kath. főgimnázium értesítője. Máramarossziget, 1913. 3—19. l.)

A múlt évi programmértekezés befejezése. Az előbbi résszel együtt különlenyomatban is megjelent. (Ism. folyóiratunk.)

Az Élet könyvei. Bibliotheca Vitæ. Szerkesztette az Élet íróiból alakult szerkesztő-bizottság. Kiadta az Élet irodalmi és nyomdai részvénytársaság. Első sorozot: tíz kötet. Budapest, 1914. (A harminc kötetből álló gyűjtemény ára díszes vászonkötésben 195 korona. Megrendelhető az Élet irod. és ny. r. társaságnál: Budapest, I., Fehérvári-út 15.)

«A magyar irodalom utolsó tíz éve a hangosság ideje. Forradalmi jelzavak izzanak az írói tollak alatt. Nemesak az írói zsenialitás tör itt új utak felé, hanem egy világnézet szabad csapatai indultak guerillaharera a magyar lélek természetes fejlődése ellen... A tudományosan megfogalmazott materialista világnézet felszívódik a felsőbb körök irodalmába, hogy azután láthatatlan hajszálcsoveken átszivárogjon a nép körébe s általánossá válván: megdöntse a magyar lelkek felett uralkodó keresztény világnézetet.» Ez a kiinduló pontja a nagyszabású irodalmi vállalatnak, mely keresztény világnézetű és nemzeti szellemű kiadványokkal óhajtja ellensúlyozni a Nyugat és Huszadik Század irányát. A bevezető tíz kötet igen jó érzékkel van összeválogatva. *Ambrus Zoltán* külföldi darabokról szóló színi kritikáit

gyűjtötte össze. (Színházi esték.) *Andor József* regényt irt. (A tanítónő.) *Cholnoky Viktortól* egy kötetre való érdekes cikket olvasunk. (Kaleidoszkop.) *Fieber Henrik* a jelenkor művészi törekvéseit ismerteti. (Modern művészet.) *Gineverné Györy Ilona* az angol társadalmi életet mutatja be. (Angolok.) *Kosztolányi Dezső* műfordításait gyűjtötte egybe. (Modern költők.) *Prohászka Ottokár* vallásfilozófiai fejtegetéseit adta ki. (Világosság a sötétségben.) *Takáts Sándor* a XVI—XVII. század családi életéről ad sikerült rajzokat. (Régi magyar asszonyok.) *Toma István* a katolikus írók nyilatkozatait válogatta össze az életnek és irodalomnak egymáshoz való viszonyáról. (Élet és irodalom.) *Tömörkény István* a magyar parasztleletet festi. (Egyszerű emberek.) — A művésziösen kiállított, értékes tartalmú köteteket bizonyára szívesen látja a művelt magyar közönség.

Új könyvek és füzetek. — *Dobján László: Adalékok az 1912—13. tanév történetéhez.* Budapest, 1913. 74 l. Franklin-Társulat. — *Berecz Sándor: Apollonius Historiája.* Bölcsészettudományi értekezés. Budapest, 1913. 44 l. Studio-nyomda. — *Éltő Gabriella: Dobsa Lajos színművei.* Adalék a magyar dráma történetéhez. Bölcsészettudományi értekezés. Budapest, 1912. 48 l. Neuwald Illés nyomdája. — *Illés Gyula: Szent Elek-legendánk és az Elek-legendá forrásai.* Budapest, 1913. 47 l. Németh József könyvkereskedése. — *Jákó Károly: Fejezetek a magyarországi XVIII. századi latin epikából.* Budapest, 1913. 60 l. Németh József könyvkereskedése. — *Koch Lajos: Czakó Zsigmond drámái munkássága.* Esztergom, 1913. 86 l. Laiszky János könyvnyomdája. — *Lányi Ernő: Czakó Zsigmond színművei.* Budapest, 1913. 96 l. Attila könyvnyomda. — *Pesthy Pál: Kölcsey a magyar műkritika és esztétika történetében.* Jutalmazott pályamű. Zalaegerszeg, 1913. 126 l. Unger Antal könyvnyomdája. — *Zánkay Cornelia: Kazinczy Ferenc művelődéstörténeti jelentősége.* Pécs, 1913. 68 l. Wessely és Horváth könyvnyomdája. — *Császár Elemér: A német költészet hatása a XVIII. században.* Budapest, 1913. 147 l. Ára 3 kor. (Akad. Értekezések a nyelv- és széptudományok köréből. XXII. köt. 7. sz.) — *A M. T. Akadémia elhunyt tagjai fölött tartott emlékbeszédek.* XVI. köt. 6—9. sz. Budapest, 1913. (Kozma Andor: Báró Eötvös József a költő emlékezete. 18 l. Ortray Tivadar: Emlékbeszéd Hampel József fölött. 51 l. Schmidt József: Osthoff Hermann emlékezete. 23 l. Stein Aurél: Duka Tivadar emlékezete. 33 l.) — *L. Erdélyi: Die ungarische sogenannte Leichenrede als mundartliches Sprachdenkmal.* Helsinki, 1913. 13 l. — *Domanovszky Sándor: A trónöröklés kérdéséhez az Árpádok korában.* Budapest, 1913. 32 l. (Különnyomat a Budapesti Szemléből.) — *Paul Gsell: Rodin beszélgetései a művészetéről.* Ford. *Farkas Zoltán.* Budapest, 1914. 143 l. Franklin-Társulat. Ára 1 kor. 20 fill. — *René Gillouin: Henri Bergson filozófiája.* Ford. *Farkas Zoltán.* Budapest, 1914. 102 l. Franklin-Társulat. Ára 1 kor. 20. fill. — *Hangay Sándor: Fekete haj árnyékában.* Árkay Lidi címlapjával. Budapest, 1914. 160 l. Toldi Lajos kiadása. Ára 3 kor. — *Mindszenty Gedeon költeményei.* I—II. köt. Eger, 1913. 427 és 306 l. Kiadja az Egri Egyházmegyei Irodalmi Egyesület. Ára 5 kor. — *Mikszáth Kálmán*

hátrahagyott munkái. 1. köt. Emlékezések, tanulmányok. Budapest, 1914. 230 l. Franklin-Társulat. Ára 4 kor. (A kötet darabjai közül irodalomtörténeti vonatkozásaiknál fogva figyelemre méltók a következő alkalmi értekezések: Gyulai Pál nyolcvan éves (1906), Bárány Podmaniczky Frigyes (1907), Petőfi-almanach (1909), Thaly Kálmán (1909), A tökéletes könyv (1906), A régi műhelyben (1909). — *Világkönyvtár.* Révai-kiadás. Egy-egy kötet ára 1 kor. 90 fill. (Ferrero: A világhódító Róma. Ford. Lakatos László. Ferrero: Julius Cæsar. Ford. Lendvai István. Ferrero: A római köztársaság elbukása. Ford. Lendvai István.) — *Olcsó Jókai.* Révai-kiadás. Egy-egy szám ára 40 fill. (161—168. Rab Ráby. Három kötet. 169. A rútak rútja. A kajmános hölgy. 170. Ne nyulj hozzám. Barak Hageb asszonyai.) — *Athenaeum Könyvtár.* Egy-egy kötet ára 1 kor. 90 fill. (Heijermans: A vörös kalóz. Ford. Balla Mihály. Móricz Zsigmond: Kerek Ferkó.) — *Magyar Könyvtár.* Lampel-kiadás. Egy-egy szám ára 30 fill. (723. Mauissant: Családi körben. Ford. Benedek Marcell. 724—725. Heltai Jenő: Egy operette története. 726. Kant filozófiája. Gondolatok műveiből. Ford. Polgár Gyula. 727—728. Bródy Sándor: Elmékedések. 729. Prevost: A végrendelet. Ford. Benedek Marcell. 730. Rezek Román: Galamb Péter. 731. Kozma Andor: Bárány Eötvös József a költő.) — *A Fővárosi Könyvtár értesítője.* VII. évf. 2—5. sz. Budapest, 1913. — *A Fővárosi Pedagógiai Könyvtár Értesítője.* II. évf. 1. sz. Budapest, 1914. — *Márki Sándor: Dósa György.* Budapest, 1913. 540 l. Athenaeum-kiadás. Ára 16 kor. (M. Tört. Életrajzok. Kiadja a M. Tört. Társulat.) — *Kardos Lajos: Arany János Bolond Istókja.* Debrecen, 1914. 148 l. Ára 3 kor.